

Persoonlijke leermiddelen mbo: voorgeschreven maar ongebruikt

Medio 2018 zijn afspraken gemaakt over de schoolkosten die mbo-instellingen mogen doorberekenen aan hun studenten.¹ Het gaat dus om de schoolkosten die bovenop het wettelijk verschuldigde les- of cursusgeld komen.

(a) De school (c.q. het stage- of leerbedrijf) moet voorzien in de **basisuitrusting** voor de student; deze blijft eigendom van de school (c.q. het bedrijf), maar het staat de student vrij sommige onderdelen van die basisuitrusting voor eigen rekening aan te schaffen.

(b) Bovenop deze basisuitrusting **kan de school op basis van vrijwilligheid supplementaire voorzieningen aanbieden**, die wel een meerwaarde hebben maar 'niet noodzakelijk zijn voor het volgen van de opleiding en het behalen van het diploma'; de kosten daarvan kunnen worden doorberekend aan de student.

(c) De school (c.q. het bedrijf) kan van de student verlangen dat hij/zij bepaalde **onderwijsbenodigdheden (leermiddelen voor persoonlijk gebruik)** aanschafft, die noodzakelijk zijn voor het volgen van de opleiding en het behalen van het diploma; maar gedwongen winkelnering is niet toegestaan.

(d) Zo nodig wordt financiële steun ad (b) en (c) geboden.

In 2020 werd door onderzoekers van SEO en ResearchNed geëvalueerd of deze opzet werkbaar was en daadwerkelijk werd nageleefd.² Het evaluatierapport (februari 2021) leidde tot intensief overleg tussen alle betrokkenen, hetgeen uitmondde in diverse aanpassingen. Op 1 april verscheen een herziene versie van het Protocol Beroepspraktijkvorming, waarmee afspraken met de stage- en leerbedrijven geformaliseerd werden.³ En op 8 juli 2021 werden alle aanpassingen en aanvullende voornemens samengevat in een Beleidsreactie van het Ministerie.⁴ Een belangrijk voornemen voor het eerste halfjaar van 2022 is dat de plaats van de ICT-middelen heroverwogen zal worden: in hoeverre moeten deze tot de basisuitrusting (a) worden gerekend?

In de evaluatieronde-2020 is gebleken dat de persoonlijke leermiddelen (c), die voor rekening van de student komen, nog steeds niet goed geregeld zijn. Studenten nemen er met name aanstoot aan dat ze sommige onderwijsbenodigdheden moeten aanschaffen terwijl achteraf blijkt dat ze niet of nauwelijks gebruikt zijn in het onderwijs. Het faq-document van medio 2018 was te vrijblijvend geformuleerd: '[in dat geval kunt] u (...) proberen de spullen [bij de leverancier] terug te brengen en uw geld terug te krijgen. Als dat niet lukt, kunt u het best contact opnemen met de school om te zien of er een oplossing is. Bijvoorbeeld dat de school de spullen van u overneemt.' Daarom is in de beleidsreactie (medio 2021) afgesproken dat elke mbo-instelling per 1 september 2021 een regeling zal invoeren waarmee de instelling zich verplicht de kosten van voorgeschreven maar ongebruikte leermiddelen aan de student te restitueren. Eén van de problemen daarbij is echter dat sommige leermiddelen uitsluitend in koppelverkoop verhandeld worden (papieren boek plus digitale licentie).

Najaar 2021 begon de JongerenOrganisatie Beroepsonderwijs (JOB), de landelijke vertegenwoordiging van mbo-studenten, zijn geduld te verliezen. Daar was mede aanleiding toe omdat noch de mbo-raad noch de onderwijsinspectie noch de rijksoverheid de moeite hadden genomen de voor-

¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2018/07/10/servicedocument-schoolkosten> (10/7/2018); nader toegelicht in een faq-document:

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2018/07/18/vragen-en-antwoorden-schoolkosten-mbo-opleidingen> (18/7/2018)

² *Evaluatie Servicedocument schoolkosten mbo* (SEO/ResearchNed, februari 2021). Url:

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/07/08/evaluatie-servicedocument-schoolkosten-mbo> (8/7/2021)

³ https://www.mboraad.nl/sites/default/files/bpv_protocol_versie_1_april_2021.pdf

⁴ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/07/08/beleidsreactie-evaluatie-servicedocument-schoolkosten> (8/7/2021)

lichting op hun websites in overeenstemming te brengen met de afspraken die zijn vastgelegd in de beleidsreactie van medio 2021.⁵ JOB deed op eigen houtje onderzoek om aan te tonen dat de meeste mbo-instellingen per 1 september 2021 nog niets geregeld hebben met betrekking tot de Terugkoopregeling Ongebruikte Leermiddelen. Op 11 november verscheen het JOB-onderzoeksverslag.⁶ Twee maanden later stelden de fracties van SP en VVD naar aanleiding daarvan Kamervragen aan het Ministerie van OCW.^{7,8}

Bevindingen in het JOB-onderzoeksverslag

- Drie op de vier mbo-instellingen hebben nog geen lokale Terugkoopregeling Ongebruikte Leermiddelen ingevoerd, zoals was vastgelegd in de Beleidsreactie van medio 2021.
- De lokale Regeling wordt bovendien onvoldoende bekendgemaakt aan de studenten.
- In landelijk verband is vooralsnog onvoldoende doordacht en uitgewerkt wat moet worden verstaan onder ‘voorgeschreven doch ongebruikte leermiddelen voor persoonlijk gebruik’ en onder welke voorwaarden studenten aanspraak kunnen maken op de terugkoopregeling.
- Als knelpunten worden genoemd:
 - (a) aanschafkosten, gemaakt aan het begin het studiejaar, worden niet vergoed als de leermiddelen ongebruikt zijn gebleven ten gevolge van studiestaken of omzwaaien (kan de aanschafverplichting niet worden uitgesteld tot het moment dat het leermiddel daadwerkelijk gebruikt moet worden?);
 - (b) koppelverkoop: studenten worden verplicht een boek met licentie voor bijbehorende ICT-programmatuur aan te schaffen, terwijl je maar één van de twee nodig hebt;⁹
 - (c) de kosten van ondoelmatig gebruik van leermiddelen worden op de student afgewenteld (je moet een heel boek aanschaffen, terwijl er slechts twee hoofdstukken worden gebruikt; je moet een tweede boek aanschaffen omdat de nieuwe docent niet met het boek van zijn voorganger wil werken; het boek moet voor de vorm als naslagwerk worden aangeschaft, terwijl de docent telkens eigen teksten distribueert).

Wes Holleman

weblog onderwijs 31-1-2022

<http://www.onderwijsethiek.nl>

⁵ <https://www.mбораad.nl/themas/schoolkosten> (download 31/1/2022); <https://www.mбораad.nl/nieuws/8-x-vraag-en-antwoord-over-schoolkosten-mbo> (download 31/1/2022); <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/middelbaar-beroepsopleiding/kosten-mbo-opleiding> (download 31/1/2022)

⁶ <https://www.jobmbo.nl/terugkoopregeling/> (11/11/2021) > https://www.jobmbo.nl/wp-content/uploads/2021/11/Terugkoopregeling-Formeel_.pdf (9/12/2021)

⁷ <https://app.1848.nl/static/pdf/f4/75/f4754b65a555ac054055bd779a4545f941286dbc.pdf> / (11/1/2022); zie ook <https://mbo-today.nl/scholen-nog-laks-met-terugkoopregeling-schoollboeken/> (24/1/2022).

⁸ Op 28/1/2022 zijn de Kamervragen beantwoord: <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-onderwijs-cultuur-en-wetenschap/documenten/kamerstukken/2022/01/28/antwoorden-op-kamervragen-over-bericht-dat-een-kwart-van-scholen-geen-terugkoopregeling-heeft>

⁹ De rapporteurs van de externe evaluatie (voetnoot 2, blz. 21) opperen dat boeken wellicht ongeopend zijn gebleven ten gevolge van het (digitale) afstandsonderwijs ten tijde van de COVID-lockdowns.